

درس یکصد و چهل و چهار

توحید واجب الوجود و وجود بحت و بسیط

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم
بسم الله الرحمن الرحيم

لابشرط مقسمی بودن بسیط الحقیقة

[کلمه، اسم و] فعل و حرف خواهد بود. این را می‌گوییم: مقسم لابشرط. مقسم لابشرطی یعنی نفس الطبیعه‌ای که خود را با تمام مصادیق آن طبیعه وفق می‌دهد. و مصادیق هم مختلف هستند. بعضی از مصادیق مصادیقی هستند که قائم به ذات هستند و محتاج به غیر در افاده معنی و استفاده نیستند. بعضی از مصادیق هستند که قائم به ذات هستند، اولی خود آنها برای افاده کفایت نمی‌کند مانند فعل. بعضی از مصادیق هستند که الآن قائم به ذات نیستند، الآن قیام آنها به غیر است، تدلی آنها به غیر است، و آنها اصلاً بدون غیر، معنی نمی‌دهند؛ زید قیام به ذات دارد و بدون نیاز به شیء دیگر و بدون نیاز به یک امر دیگر که فعل یا حرف باشد، آن افاده معنی را می‌دهد، مثل «هو قائم». اما در مورد «فعل» نیاز به فاعل هست، یا در مورد «من» نیاز به کلمه قبلس است، «صرت من البصرة إلى الكوفة» نیاز به او دارد.

علی‌ای‌حال ما سه مصداق از این صوت بیرون می‌آوریم. مصداق چهارمی که ما می‌توانیم از این صوت استفاده کنیم کلماتی است که بی‌معنی و بدون معنی هستند. مصداق پنجمی که ما می‌توانیم از این صوت به‌دست بیاوریم کلماتی است که آن کلمات مفید است ولی دارای معنی نیست، مثلاً صدا و آوازی که آن آواز مفید است مثل آهنگ موسیقی می‌باشد و این صدا، صدای مفید است اما باز در اینجا مفید معنی نیستند؛ یعنی افاده دارد ولی افاده معنی را ندارد. علی‌ای‌حال ما می‌توانیم شقوق مختلفه‌ای را از این صوت که طبیعت کلیه است و طبیعت مهمله است به‌دست بیاوریم که او مقسم برای همه این اقسام خواهد بود. حالا آن صوتی که از دهان بیرون می‌آید و آن صوت به یکی از اشکال در خارج متشکل می‌شود آیا تشکل این صوت به یکی از اشکال، او را از صرافت بیرون می‌آورد؟! بیرون نمی‌آورد. الآن من باب‌مثال من می‌گوییم: «زرزرز»، صدای «ز» از دهان من بیرون می‌آید. بعد این «ز» تبدیل به «زید» می‌شود یا تبدیل به «زید» می‌شود یا تبدیل به «زید» می‌شود. این سه حرکتی که از دهان من بیرون می‌آید، این حرکات، تغییری در آن طبیعت اصلی صوت ایجاد نمی‌کند. یعنی باز آن صوت خارج عن الفم به همان طبیعت صوتیه خودش باقی می‌ماند، فرقی نمی‌کند ولی شکلش تغییر پیدا می‌کند، کیفیتش تغییر پیدا می‌کند. گاهی از اوقات فتحه دارد و گاهی از اوقات ضمه دارد و گاهی از اوقات کسره دارد. گاهی از اوقات صوتی که بیرون می‌آید متکی بر اسنان است، گاهی از اوقات متکی بر حلق است، گاهی از اوقات بین حلق و اسنان است. در تمام اینها صوت، صوت واحد است ولی این صوت واحد عبارت از خروج نفس است. وقتی هوا نباشد صدا نیست دیگر. بعضی‌ها که یک اشکالی در نای و حنجره‌شان پیدا می‌شود که دیگر نفسشان اصلاً بالا نمی‌آید، یا اینکه آن تارهای صوتی‌شان دچار اشکال شده و هوا نمی‌آید که به این تار صوتی بخورد که تار صوتی به صدا و ارتعاش دربیاید. تا هوا در دهان نباشد، انسان نمی‌تواند صدا بیرون بیاورد. چون فقط هوا است که می‌تواند مؤد صوت باشد و صوت در هوا جریان پیدا کند. البته در آب هم این امکان هست و لکن اگر در جایی خلأ باشد در آنجا صوت نیست.

این صوتی که از دهان بیرون می‌آید، این صوت، یک امر بسیط است که ما از آن تعبیر به وجود

بالصرافة و بسیط الحقیفة می‌کنیم؛ حالا از باب مثال می‌گوییم. این وجود بالصرافة دارای اشکال مختلف است: گاهی اوقات به صورت اسم است مثل «زید»، گاهی اوقات به صورت فعل است مثل «زاد»، گاهی اوقات به صورت حرف است مثل «من» یا «الی». این صدا الآن به این نحو، خود را با تمام مصادیق خودش وفق می‌دهد. حالا آیا ما می‌توانیم بگوییم که خود این صوت تنها، خود این صوت تنها، همان اسم است بدون فعل و بدون حرف؟! یعنی آن قیود، آن قید زیدیت و آن قید اسمیت، داخل در حقیقت این صوت است؟! نه، این داخل نیست، به جهت اینکه ما صوت داریم و این صوت ما در اشکال مختلفی است. گاهی اوقات صوت ما اصلاً بدون اسم و فعل و حرف است مثل «و»، بدون اسم و بدون فعل و بدون حرف. گاهی اوقات صوت داریم و این صوت با قید حرفیت در خارج محقق می‌شود مثل «من» و «الی». گاهی اوقات این صوت با قید فعلیت محقق می‌شود. پس قید، دخالتی در تحقق این صوت ندارد، این صوت هست الا اینکه به اراده متکلم، این صوت دارای حدود و دارای قیودی می‌شود. پس ما می‌توانیم بگوییم که صوت داخل در آن اسم زید است، زید که بدون صوت نمی‌شود. آیا می‌شود؟! البته به کتابت می‌شود ولی زید با تلفظ می‌شود. اگر از شما سؤال کردند که آیا صوت، داخل در این زیدی که الآن شما در شریط ضبط می‌کنید و تسجیل می‌کنید و این زیدی که الآن می‌شنوید، آیا صوت داخل در او هست؟ می‌گویید: داخل است. آیا بالممازجة است؟ نه، مزجی دیگر در اینجا درکار نیست. شما چیزی را با صوت قاطی نمی‌کنید، ترکیب نمی‌کنید که یک جزئش صوت باشد و یک جزئش قید اسمیت باشد، یک‌هم‌چنین چیزی ما نداریم. یا اینکه یک جزئش صوت باشد و یک جزئش قید فعلیت باشد، مسئله این‌طور نیست. یک امر بیشتر از دهان ما خارج نمی‌شود، یک لفظ بیشتر خارج نمی‌شود و آن «زید» است. همان «زید» که می‌گوییم تبدیل به فعل می‌شود، «زاد» می‌شود. «زاد» تبدیل به «زاء الف دال» می‌شود. «زاد» به یک معنی است، «زید» به یک معنی است، «زید» به یک معنی است. دیگر است.

پس اگر از شما سؤال کردند که آیا صوت داخل در اسم است؟ می‌گوییم: بله، صوت داخل در اسم است. اگر صوت داخل در اسم نبود اصلاً اسمی دیگر درکار نبود، اسمی دیگر نبود، چون اسم منتفی می‌شود. به انتفاء صوت، آن زید هم منتفی می‌شود. پس این داخل در زید است. آیا بالممازجة است؟ نه، بالممازجة نیست. از آن طرف آیا صوت خارج از زید است؟ بله، چون اگر صوت عین زید بود، ما فقط در عالم اسم داشتیم، درحالتی که ما فعل داریم، حرف داریم، موسیقا داریم، اصوات لغو و... داریم، تمام اینها اصواتی هستند دیگر. بنابراین اگر به ما بگویند که صوت خارج از زید است؟ می‌گوییم: بله، ولی لا بالمباینة و لا بالمزایلة.

حالا ما بیابیم و این مطلب را در وجود بالصرافة و وجود بسیط الحقیقة پیاده کنیم. چقدر مسئله راحت شد! دیگر هیچ اشکالی باقی نمی‌ماند. آن وجود بحت و آن وجود بسیط که عبارت از وجود حق متعال است، آن وجود اصل و حقیقت همه موجودات است، اصل و حقیقت همه مظاهر است، اصل و حقیقت همه تعینات است، اصل و حقیقت همه مقیدات و معالیل است. اصل و حقیقت همه اینها است. اگر آن وجود نبود، دیگر شخص محترم و عالم دانشمندی مثل جناب آقای حکیم ... هم وجود نداشت. آن اصل و حقیقت می‌بایست وجود داشته باشد تا اینکه اشیاء در خارج وجود پیدا کنند. اگر به او بگویید که از یک جای دیگر آمده، به او برمی‌خورد و می‌گوید: چه می‌گویید که من از یک جای دیگر آمده‌ام؟! وجود من از وجود مجرد و بحت و بسیط و... است.

تلمیذ: اینکه لا بالممازجة و لا بالمزایلة¹ است، این دلالت بر این می‌کند که کل اشیاء در عالم مرکب هستند. یعنی همین عدم مزج و عدم مُزلة دلالت بر ترکیب می‌کند. بنا بر مبنای حضرت عالی که

1. التوحید، شیخ صدوق، ص 306: «امیرالمؤمنین علیه السلام: ... هو فی الأشیاء علی غیر مُمَارَجةٍ خارجٍ منها علی غیر مُباینةٍ ...»
؛ نهج البلاغة (صبحی صالح)، خطبه 40، ص 39: «... مع كل شیء لا بمقارنَة و غیر كل شیء لا بمزایلة ...»

فرمودید، بساطت وجود در عین تعین باقی است باید بگوییم: اصلاً ما در عالم ترکیب و تعینی نداریم به این معنی که بساطت در اینجا اصل می‌شود.

استاد: در اینجا از باب تشبیه امام علیه‌السلام می‌فرماید. شما الآن در عالم خارج بالاخره این دو ظهوری که به شکل ماده در خارج تحقق پیدا کرده، آیا در این هم قائل به ترکیب نیستید؟! حالا ما کاری به اصلش نداریم، این که الآن در خارج هست. حالا سراغ اصلش می‌رویم که در اصل، نسبت به این تحقق خارجی ترکیبی نیست. این ترکیب عبارت از مابه‌الانتزاع و مابه‌الاشتراک و مابه‌الافتراق بین صور مختلفه است. اما الآن شما در اینجا چند چیز دارید، آب در اینجا دارید، این آب را نمی‌توانید انکار کنید، نخود هم هست، لوبیا و... را هم می‌آورند، بعد شما آب و نخود و لوبیا و لحم و سبزی و خضرویات و امثال ذلک را با هم قاطی می‌کنید و بعد یک آبگوشتی می‌پزید. این چیزهایی که الآن ما در خارج یکی یکی داریم مشاهده می‌کنیم، آب و نخود و لوبیا و گوشت و پیاز و سیب‌زمینی و همین چیزهایی که با آن آبگوشت درست می‌کنند، این مواد خارجی را که الآن وجود دارد ترکیب می‌کنید و قاطی می‌کنید و در یک ظرف و انائی می‌ریزید و آب می‌ریزید و روی چراغ و آتش و حرارت گرما می‌گذارید و این کم‌کم پخته می‌شود به نحوی که یک امر خارجی از آن متولد می‌شود؛ این می‌شود ترکیب. حالا امام علیه‌السلام می‌خواهد بفرماید که از باب تشابه وقتی که ما می‌گوییم: یک چیزی داخل در دیگری هست آنچه متبادر به ذهن است همین ترکیبات و خلط و مزج است. لذا می‌فرماید که دخولش در اشیاء به نحو آن مفهوم صادق است ولی نه به نحو مصداق خارجی که شما دارید این مصداق را در نظر می‌گیرید. این دخول، دخول مادیات است که لازمه‌اش ترکیب و مزج و امثال ذلک است، و این لازمه ترکیب، حکایت از آن تجزی می‌کند و آن تجزی منافی با تجرد و... است؛ فقط از این باب است.

حالا راجع به این قضیه بسیط الحقیقه، لازمه بساطت حقیقت و لازمه صرافت وجود که همان جنبه تجردی است، لازمه او این است که قابلیت انعطاف داشته باشد، قابلیت تصور به صور مختلفه داشته باشد. یعنی وقتی که یک حقیقتی مجرد باشد و آن حقیقت مجرد قید نداشته باشد، همین که شما می‌گویید: مجرد است و قید ندارد، یعنی قابلیت تقید دارد؛ والا اگر قابلیت برای تقید نداشت این وجود، وجود بشرط لا بود، بشرط عدم تقید به قید بود، و وجودی که بشرط عدم تقید به قید است که وجود بشرط لا است، این وجود، وجود محدود است و این وجود، وجودی است که بین او و سایر موجودات مابینه است و بین او و سایر معالیل مابینه است. پس این وجود، دیگر وجود بالصرافه و وجود مجرد نخواهد بود. وجود مجرد مانند آن صوتی می‌باشد که از فم خارج می‌شود و قابلیت تلون و قابلیت تبدل و تغیر را به انواع و اقسام وجودات خارجی دارد؛ آن وجود می‌شود وجود مجرد. اما اگر یک صوتی از دهان خارج شد و او قابل برای تبدل به اشیاء خارجی را نداشت، دیگر او تجرد ندارد. وقتی که ما گفتیم: «رَیْدٌ»، این «رَیْدٌ» قابلیت برای «زاد» را ندارد، قابلیت برای «زید» را ندارد، فقط «رَیْد» با این خصوصیت و با این محدودیت الآن در خارج محقق شده است و تحقق پیدا کرده و این عین محدودیت است.

اشکال به بشرط لا بودن وجود باری تعالی

پس وجود مجردی که وجود بالصرافه است، آن وجود، وجودی است که لابشرط قرار بگیرد؛ لابشرط مقسمی. برخلاف نظر بسیاری از اعظم و عرفا و بزرگان یا همین‌طور بعضی از حکما مانند مرحوم آقا شیخ محمدحسین اصفهانی کمپانی - رضوان الله تعالی علیهم - که وجود حق متعال را در ذات، وجود بشرط لا می‌دانند، وجود بشرط لا، وجود مجرد و قابل صدق بر افراد و قابل انطباق با معالیل و ظهورات نیست، وجود بشرط لا، وجودی است که سلب و نفی در اینجا قید برای او است، و وقتی که قید برای او بشود، بین او و سایر معالیل، انفکاک و بینونیت عارض می‌شود. آن وجودی می‌تواند با همه اشیاء وفق بدهد که آن وجود، وجود لابشرط باشد؛ گاهی به صورت

جبرئیل در می‌آید، گاهی به صورت میکائیل در می‌آید، گاهی به صورت مجردها ظاهر می‌شود، گاهی به صورت عقول ظاهر می‌شود، گاهی به صورت مثال و صورت ظاهر می‌شود، گاهی به صورت ماده و عالم شهادت ظاهر می‌شود، باز دوباره شهادت را به صورت برمی‌گرداند، صورت را به معنی برمی‌گرداند، معنی را به صورت برمی‌گرداند. اینکه من باب مثال شما در خواب می‌بینید که دارید در آب شنا می‌کنید یا غذا می‌خورید یا از فواکه می‌خورید، اینها همان معانی‌ای است که می‌آید و تبدیل به صورت می‌شود، در عالم نفس و در عالم مثال، صورت خارجی را محقق می‌کند. آن معنی تبدیل به صورت می‌شود، نه اینکه صورت در آنجا هست؛ صورت در آنجا نیست، آن وجود حقیقی و وجود بسیط دارای صور نیست که مجموعه‌ای از صور باشد که اگر شما یک تکه از آن صور را بردارید جای آنجا خالی می‌ماند. این ترکیب از وجود بحت و بسیط لازم می‌آید! بلکه آن وجود بحت و بسیط قابلیت دارد که خود را به صور مختلفی نشان بدهد. آنچه که در درون هست و آنچه که سرّ است و آنچه که باطن قضیه است عبارت از همان وجود مجرد است. آنچه که ظاهر است و آنچه که در خارج مشخص است و آنچه که در خارج نمود دارد عبارت از تعینات است. آنچه که از صدا در زیدی که ما می‌گوییم هست، آن صدایی که موجب برای وجود خارجی «زء و یاء و دال» با این خصوصیت است همان وجود - البته این که مادی است، حالا ما از باب تشبیه می‌گوییم - بحت و بسیط است. آنچه در خارج شما می‌شنوید و شما استماع می‌کنید که عبارت از این ترکیب خاص «زید» باشد، این ترکیب خاص، ظهور آن وجود بحت و بسیط خواهد بود.

تغییر و تبدل ادراک در مقام فناء

تلمیذ: به اشکال قول عرفا در مورد عین ثابت کار نداریم اما اینکه حضرت عالی فرمودید: اعیان ثابتة در مرتبة ذات وجود دارند، با فرمایش شما که فرمودید: بحت و بسیط حتی تعینش در آنجا نیست [چگونه می‌سازد؟]

استاد: همین که شما می‌گویید: عین ثابت ... مرتبة ذات را شما چه تفسیری می‌کنید؟ یک وقت از مرتبة ذات، وجود مجرد در صورتان هست که آن وجود مجرد طبعاً نه قیدی دارد و نه تعینی دارد و نه حدی دارد، عین ثابت هم مثل بقیه مرخص هستند و باید به دنبال کار خودشان بروند! یک وقت شما آن ذات را در نظر می‌گیرید با لحاظ تعیناتی که متعلق به او هستند مانند اسم و فعل و حرف که متعلق به آن صوت هستند، خب می‌توانیم بگوییم که اسم و فعل و حرف در فم و دهان انسان موجود است، منتها بسته به اراده متکلم دارد که به چه نحوه این صوت یا صدا را بیرون بیاورد. ترکیب «زید» و ماهیت «زید» در ذهن متکلم موجود است، اگر متکلم بخواهد بگوید: «زید» می‌گوید: «زید»، اگر متکلم بخواهد فعل بگوید می‌گوید: «زاد»، اگر متکلم بخواهد نحوه‌اش را تغییر بدهد و به عنوان مجهول بیاورد می‌گوید: «زید».

تلمیذ: پس لازم می‌آید که در [مرحله ذات] هم قائل به صور علمیه بشویم در حالی که ترکیب منافی با این قضیه است!

استاد: کجای این قضیه این مطلب را ثابت می‌کند؟!

تلمیذ: می‌فرمایید: در مرحله ذات، هر اراده‌ای بکند می‌تواند به این تعینات در بیاورد.

استاد: بله، درست است، اگر اراده‌ای بکند می‌تواند به این تعینات در آورد.

تلمیذ: پس در ذات این تعینات نیست.

استاد: خب در ذات نیست، مگر من می‌گویم: هست؟!

تلمیذ: در جمع بین قول مرحوم علامه طهرانی و علامه طباطبائی - رضوان الله تعالی علیهما -

فرمودید ...

استاد: نه، در بحث فنا و اعیان ثابت عرض من این بود که در باب فنا و در بحث فنا تغییر و تبدل

ماهوی پیدا نمی‌شود بلکه در آنجا تغییر و تبدل در عالم ادراک است. آنجا بحثشان راجع به این بود که وقتی یک شخص فانی می‌شود، اصلاً به‌طور کلی از مرحله نفس بیرون می‌آید و از مرتبه نفس عبور می‌کند و بعد آن نفسیت خودش را از دست می‌دهد و من‌باب‌مثال تبدیل به دخان می‌شود. یعنی دیگر جناب آقای ... وقتی که انشاءالله فانی می‌شوند، هیچ وجودی از ایشان باقی نمی‌ماند، نه سری و نه کله‌ای و نه دستی و نه پایی می‌ماند و اصلاً دود می‌شود و در عالم پخش می‌شود. می‌گوییم: به این قسم نیست. علامه طباطبائی - رضوان الله تعالی علیه - تصورشان بر این بوده که وقتی یک شخص فانی می‌شود اصلاً به‌طور کلی نفسیت و تمام خصوصیات همه از بین می‌رود. این وسط چیست؟! اصلاً شخص نیست تا اینکه ما ضمیر را به او برگردانیم و بگوییم: زید است، عمرو است! اصلاً ضمیر «هو» تا وقتی است که این شخص به فنا نرسیده، همین‌که «هو» به فنا رسید یک‌دفعه «هی» می‌شود یا «هما» می‌شود یا «هن» می‌شود!! اصلاً ضمیر از این وسط برداشته می‌شود و دیگر تشخیصی ندارد تا اینکه به او ضمیر برگردد. ضمیر همیشه باید مشاراً الیه‌ای داشته باشد. نظر علامه این بود. مرحوم آقا - رضوان الله تعالی علیه - هم به این نکته در این مطالبشان اشاره نداشتند، مرحوم آقا می‌فرمودند: چه اشکال دارد که یک شخص وقتی که فانی بشود همه انانیت و نفسیتش از بین برود و دوباره خلقاً جدیداً از آنجا دوباره رجوع کند و با یک خلق جدید باشد، منتها بر وزان همان قبل از فنا باشد؛ یعنی [به همان] شکل و عرض و ... باشد؟! این‌طور نیست که یک شخص بخواهد قبل از اینکه فانی بشود، رنگ صورتش بیاض باشد و وقتی که به فنا می‌رسد یک‌دفعه تبدیل به سواد می‌شود و وقتی برمی‌گردد و بقا پیدا می‌کند یک‌دفعه تبدیل به احمرار می‌شود! نه این‌طور نیست، به همان کیفیت دوباره ارجاع پیدا می‌کند.

این مطلب محلّ تأمل و محلّ اشکال است. به جهت اینکه ما وقتی به شخص نگاه می‌کنیم، نه در ماده او تغییر و تبدلی می‌بینیم، می‌بینیم جسمش همان هفتاد کیلوگرم وزن داشته الان هم هفتاد کیلوگرم است، و نه در خصوصیات و روحیاتش تغییر و تبدل می‌بینیم، وقتی که توجه می‌کنیم می‌بینیم که این همان زید است، حرکت می‌کند، *یمشی فی الأسواق و یتحرک و یأکل و یشرّب و ینام*، همان کارها را انجام می‌دهد. مطلبی که در اینجا هست این است که تفرکات او تغییر پیدا می‌کند، آراء او متبدل می‌شود، صفات او صفات انسانی می‌شود. قبلاً صفات او صفات حیوانی بوده حالا تبدیل به صفات انسانی می‌شود، آراء او قبلاً آراء شیطانی بود حالا تبدیل به آراء رحمانی می‌شود، تفکر او تفکر مادی بود الان تفکر، تفکر توحیدی می‌شود. بالاخره تغییر و تحولاتی در او پیدا شده و ما این را داریم می‌بینیم.

تلمیذ: در مرحله اثبات فرمایش شما درست است اما در مرحله ثبوت چه می‌شود؟

استاد: ما که اینها را داریم می‌بینیم. یعنی اینها مسائلی است که ما داریم مشاهده می‌کنیم. این مسائل چه نحوه اتفاق افتاده است؟! در کجای این بدن تصرف شده است؟! آیا خدا در [ذهن او] تصرف کرده و تفکرش عوض شده یا در این شکمش تصرف کرده یا در مغز و اعصاب و دست و ... تصرف کرده است؟! هیچ کدام! اینها سر جایشان هستند و به جای خودشان محفوظ هستند. در نفس او و در آن انسانیت او و در روح او تصرف انجام شده است. تصرف به چه نحوی است؟ معدوم شده و بعد مخلوق شده یا نه، معدوم نشده است؟ اگر معدوم بود نفس نمی‌کشید درحالی‌که ما می‌بینیم نفس می‌کشد، غذا می‌خورد و همه کار انجام می‌دهد. این معدومیت هم در اینجا معنی ندارد.

حالا این تغییر و تحولات به ادراک برمی‌گردد؛ یعنی این نفس به‌واسطه تعلق به ماده، از مبدأ دور شده است؛ تعلق به ماده! نه‌اینکه از مبدأ دور شده و بینونیت اتفاق افتاده است بلکه ادراک او نسبت به مبدأ ادراک کند شده، ادراکش سست شده، ادراکش بطیء شده، ادراکش از حقیقت مجزا شده است. این می‌شود شخصی که توجه به ماده دارد. حالا از ماده کم‌کم می‌خواهد برگردد و به سمت مجرد برود. آن حالت نفسانی او کم‌کم متبدل می‌شود و متبدل می‌شود به‌طوری که خود انسان هم احساس می‌کند که این انسان سال گذشته نیست، حالانش عوض شده است. در عین‌اینکه زید، زید است ولی در عین حال

حالاتش تغییر پیدا کرده است. بعد بالاتر می‌رود، می‌بیند سال بعد با سال قبل تفاوت دارد ولی زیدیتش از بین نرفته، زیدیتش محفوظ است. بعد سال ثالث همین‌طور، سال رابع، سال خامس، سال سادس، سال سابع همین‌طور تا یک‌مرتبه به مرتبه‌ای می‌رسد که دیگر شعور ندارد، تمام خصوصیات نفسانی خود را از دست می‌دهد و دیگر در آنجا ادراک ندارد، این می‌شود مرتبه فنا.

قضیه به عین ثابت کاری ندارد، عین ثابت به حال خودش محفوظ است. حالات متبدل می‌شود، تا وقتی که دیگر نفسانیت خودش از بین می‌رود. آن وقت در اینجا وقتی که هیچ حالی ندارد و هیچ تشخیصی ندارد و خود را با همه موجودات واحد می‌بیند، وقتی که واحد دید دیگر در اینجا شما نمی‌توانی به این بگویی: زید یا عمرو یا ... این که دیگر زید نیست؛ زیدی که دارای خصوصیات است، دارای افکار خاص است و خود را با این افکار از بقیه جدا می‌کند، ما به این زید می‌گفتیم. الآن که او با همه عالم وحدت پیدا کرده و دیگر خود را نمی‌بیند و ادراک نمی‌کند؛ نه اینکه هست. هست ولی ادراک از او به واسطه مرتبه فنا سلب می‌شود، آن سلب ادراک، اسمش فنا است. والا عین ثابت به جای خودش محفوظ است. عین ثابت عبارت است از آن محدوده وجودی که خدا برای هر کسی تعیین کرده است. آن محدوده وجودی که از بین نمی‌رود.

تلمیذ: عین ثابت کجاست؟ آیا عین ثابت در مرحله ذات هم وجود دارد یا وجود ندارد؟

استاد: آن که دیگر در مرتبه ذات نیست. مرتبه ذات عبارت از وجود مجرد است. در مرتبه ذات، اسماء هم نیست، علم و قدرت و ... هم نیست.

تلمیذ: در عین حال می‌گوییم: «بسیط الحقیقة کلّ الاشياء».

استاد: احسنت، همین دیگر! آن مثالی که من زدم اینجا دیگر شما باید خودتان استفاده‌اش را بکنید. استفاده‌اش در اینجا است. مسئله «بسیط الحقیقة کلّ الاشياء» یعنی اصل و حقیقت همه اشياء، آن وجود مجرد صرف و بسیط است که نه لون و نه کم و نه کیف و نه اعراض و هیچ گونه حدی بر نمی‌دارد. آن وجود مجرد و بسیط در مقام تنازل و در مقام بروز و ظهور دلش می‌خواهد، به من چه مربوط است؟! دلش می‌خواهد بروز و ظهور پیدا بکند. او در مقام تنازل، خود را به محدودیت درمی‌آورد. چطور اینکه شما در مقام بیان، آن صوت را تبدیل به فعل و اسم و حرف می‌کنید، آن وجود هم در مقام بیان خارجی و در کتاب بینات خارجی و در مقام کتاب بینات تکوین در آنجا خود را به مرحله بروز و ظهور درمی‌آورد. یک ظهورش زید است، یکی عمرو است، یکی خالد است، یکی جبرائیل است، یکی پیغمبر است. این ظهورات و بروزات همان وجود بسیط هستند که دیگر با این ظهورات تفاوتی ندارند. یعنی اختلاف و منافاتی دیگر با اینها پیدا نمی‌کند.

پس دیگر از این نقطه نظر اشکال به اصالت الوجود و وحدت وجود وارد نمی‌شود تا ما از آنها فرار کنیم. او در آن مجرد خودش باقی است. پس

معنایش این است. آن وجود بسیط و حقیقی هیچ وقت به صورت و محدودیت خارجی در نمی‌آید. یعنی نه اینکه محدود بشود. بله، این محدودیت خارجی جدای از او نیست، و این محدود باید خودش را بردارد و به آن لاحدی برساند. یعنی از نظر تعلق به ماده باید خود را به آن لاحدی برساند. به آن لاحدی که رساند اسمش را فنا می‌گذارند.

اللهم صلّ علی محمد و آل محمد